

بسمه تعالی

محتوای کتاب تاریخ دهم

سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰

تهیه و تنظیم: فاطمه علمدار

دبیر تاریخ شهرستان طبس

استان خراسان جنوبی

تاریخ: زمان و مکان

جزوه آموزشی درس ۲

اهداف درس دوم

- تجربیات جوامع باستانی، برای اندازه گیری زمان
- شناخت اهمیت گاه‌شماری، در مطالعه تاریخ
- مکان و تاریخ؛ تاثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی

دو رکن مهم دانش تاریخ: زمان و مکان

نخستین پرسش تاریخ نگاران : زمان و مکان وقوع رویدادهای تاریخی

تاریخ؛ زمان و گاه شماری

علل اهمیت زمان در رویداد تاریخی: معنا نداشتن دانش تاریخ، بدون توجه به زمان؛ وقوع حتمی رویدادهای تاریخی در زمان معینی در گذشته و عدم درک منطقی و درستی از تاریخ بدون آگاهی از زمان روی دادن آنها،

ابداع گاه شماری :

مواجه بودن انسان از گذشته های بسیار دور با زمان و نحوه سنجش آن .

یکی از دستاوردهای مهم بشر، اندازه گیری زمان و ابداع گاه شماری یا تقویم

گاه شماری: نظامی ابداع شده توسط انسان برای اندازه گیری دقیق زمان (سال ، ماه و روز)

ارتباط دانش و مهارت اندازه گیری زمان، با علمی مانند: ریاضیات، نجوم و فیزیک و نتیجه تلاش مشترک دانشمندان این علوم، ابداع تقویم بوده است. موفقیت بشر در اختراع ابزارهایی مانند ساعت های آفتابی، آبی و شنی و همچنین وسیله پیچیده تری مثل **آسطرلاب** برای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان در نتیجه نیاز به زمان سنجی

تاریخچه گاه شماری در جهان

پیشگامی مردمان بین النهرین (میان رودان) و مصریان باستان، در تنظیم و تدوین گاه شماری

گاه شماری بابلی: در بین النهرین و به خصوص در میان بابلی ها، رواج گاه شماری "**خورشیدی قمری**". در این گاه شماری، تقسیم سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه. بعلاوه تفاوت سال قمری با شمسی، سال قمری ۳۵۴ شبانه روز و سال خورشیدی ۳۶۵ روز و یک چهارم شبانه روز است، **اضافه نمودن یکماه به سال برای رفع این اختلاف، هر سه سال یکبار (راه حل)**

گاهشماری مصری: مصریان دارای **گاه شماری خورشیدی دقیق و منظم؛** محاسبه سال توسط آنان به ۳۶۵ و یک چهارم شبانه روز. در گاه شماری مصری، تقسیم سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه **واضافه شدن پنج روز اضافی، به آخر ماه دوازدهم.** همچنین برای محاسبه یک چهارم شبانه روز اضافی، هر چهار سال اضافه نمودن یک روز به سال معروف به **سال کبیسه (راه حل)**

رومیان در آغاز، گاه شماری دقیق نداشتند؛ به همین دلیل در سال ۴۶ ق.م. اصلاح گاه شماری رومی براساس گاه شماری مصری بدستور امپراتور روم (ژولیوس سزار)؛ تعیین تولد حضرت مسیح، به عنوان مبدأ گاه شماری رومیان (مسیحیان) حدود دو قرن پس از رسمی شدن دین مسیحیت توسط امپراتوری روم در سال ۵۲۵ م. حدود هزار سال بعد، اصلاح گاه شماری مسیحیان به دستور پاپ گرگوار سیزدهم، به کمک منجمان، برای بار دیگر؛ **گاه شماری مسیحی، امروزه معروف به نام گاه شماری میلادی**

گاه شماری هجری قمری: تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی، تنظیم بر پایه گردش ماه به دور زمین و مبدأ آن، اول محرم سالی است که پیامبر اسلام از مکه به مدینه هجرت کرد.

تاریخچه گاه شماری در ایران

گاه شماری هخامنشی: رواج گاه شماری **خورشیدی-قمری بابلی** در قلمرو هخامنشیان بر اساس محتوای سنگ نوشته های بیستون و تخت جمشید، اما نام گذاری ماه ها براساس فرهنگ و آیین ایرانی

گاه شماری اشکانیان: در دوره اشکانیان، متداول بودن گاه شماری های بابلی، سلوکی و اوستایی

گاه شماری ساسانیان: رواج گاه شماری **اوستایی**، یعنی گاه شماری دینی زرتشتیان (زردشتیان) در ایران

گاه شماری اوستایی: در این گاه شماری، تقسیم سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه؛ سپس پنج روز اضافی به نام اندرگاه (پنجه) به آخر ماه دوازدهم (راه حل).

مبدأ گاه شماری اوستایی: به تخت نشستن هر پادشاه؛

عقب افتادن سال در هر ۴ سال یک شبانه روز و در هر ۱۲۰ سال ۳۰ شبانه روز از سال حقیقی، بعلت احتساب سال به ۳۶۵ شبانه روز، برای رفع این مشکل، بعد از هر ۱۲۰ سال، اضافه نمودن یک ماه به دوازده ماه سال در گاه شماری اوستایی نامگذاری ماه ها و روزهای هر ماه با اسامی ایزدان و فرشتگان

در ایران دوران اسلامی: رواج گاه شماری هجری قمری، اما در کنار آن رواج گاه شماری های دیگری مانند یزدگردی، جلالی، دوازده حیوانی و هجری خورشیدی.

گاه شماری جلالی: یکی از دقیق ترین گاه شماری های جهان و رسمیت گاه شماری هجری خورشیدی از سال ۱۳۰۴ ش. در ایران تنظیم شده بر اساس تقویم جلالی.

تطبیق و تبدیل تقویم ها

نگارش رویدادهای تاریخی در سرزمین ها و کشورهای مختلف، از جمله در کشور ما، با چند نوع گاه شماری، امروزه، ارائه روش های گوناگونی توسط متخصصان نجوم و گاه شماری به منظور کمک به تطبیق و تبدیل تقویم های مختلف،

خط زمان

وقوع رویدادهای تاریخی در زمانی معین و تلاش مورخان برای تحلیل و توصیف این رویدادها براساس زمان وقوع آنها؛

گاه شماری (کرونولوژی): نظم و ترتیب رویدادها، و اهمیت آن در مطالعه و پژوهش تاریخ

خط زمان: ابزار مناسبی برای نمایش رویدادهای یک دوره یا دوران های مختلف تاریخی، به ترتیب زمان وقوع آنها، بر روی نمودار

تاریخ و مکان؛ تأثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی

مکان، رکن مهم دیگر در مطالعه تاریخ. به طور کلی وقوع همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط

عوامل جغرافیایی مؤثر بر زندگی مردمان نواحی مختلف:

آب و خاک، پستی ها و بلندی ها، آب و هوا، موقعیت سرزمینی و ارتباطی و دسترسی به دریاها و آب های آزاد،

توجه مورخان به نقش و تأثیر پدیده های طبیعی و اقلیمی (آب و هوا) در شکل دادن به رویدادها و تحولات تاریخی، از دیرباز؛ برای مثال هرودت مورخ مشهور یونانی، به منظور نگارش کتاب تاریخ خود، سفر به مصر، فینیقیه و جاهای دیگر، و بررسی شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین ها اختصاص بخشی از مقدمه کتاب **العبر ابن خلدون** (قرن ۱۵ ه. ق)، اندیشمند مسلمان تونسسی به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان

بررسی تأثیر پدیده های جغرافیایی مانند رودهای دجله و فرات، نیل، کارون و سند و جلگه های حاصل خیز پیرامون آنها بر شکل گیری و توسعه تمدن های باستانی بین النهرین، مصر، ایران و هند توسط برخی محققان معاصر به صورت دقیق و مفصل

جغرافیای تاریخی: مطالعه مناطق و سرزمین های مختلف در گذشته و مطالعه تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی بر رویدادهای تاریخی مانند شکل گیری تمدن ها، مهاجرت ها، پیروزی ها و شکست ها، برپایی سکونتگاه ها و شهرها و ایجاد و گسترش راه ها و ...

نقشه های تاریخی

یکی از پیامدهای ارتباط جغرافیا و تاریخ: اهمیت یافتن نقشه در مطالعه تاریخ

اهمیت نقشه های تاریخی: نمایش انواع مختلف اطلاعات شامل قلمرو حکومت ها، مرزها، پایتخت ها، شهرها، بناهای مهم، محل دقیق رویدادها به خصوص جنگ ها، شبکه راه ها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی ها و تقسیمات اداری و مالیاتی

با پیشرفت و تکامل شیوه های پژوهش در تاریخ در دو قرن اخیر، پی بردن مورخان به اهمیت استفاده از نقشه ها؛ در نتیجه تهیه و ترسیم نقشه هایی از دوره های مختلف تاریخی در تألیفات تاریخی مربوط به این دوره.

نمونه سوالات درس دوم

جمله های صحیح و غلط را مشخص کنید

- 1- آیا در گاه شماری هخامنشیان ماه ها بر اساس فرهنگ و آیین ایرانی نام گذاری شده بود؟ بله خیر
- 2- امروزه از نقشه های تاریخی فقط برای ارائه اطلاعات سیاسی و نظامی استفاده می شود. ص غ
- 3- آیا گاه شماری مسیحی، امروزه به نام گاه شماری میلادی شناخته می شود؟ بله خیر
- 4- گاه شماری هجری قمری یکی از دقیق ترین گاه شمارهای جهان است. ص غ

جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید

۱. یکی از دستاوردهای مهم بشر اندازه گیری و ابداع به شمار می رود.
۲. در سال ۴۶ ق.م امپراتور روم دستور داد گاه شماری رومی بر اساس گاه شماری اصلاح شود.
۳. در گاه شماری اوستایی ماه ها و روزهای هر ماه با اسامی و نام گذاری شده بود.

در سئوالات چهار گزینه ای زیر پاسخ صحیح را مشخص کنید.

- ۱- مردمان کدام نواحی از جهان باستان در تنظیم و تدوین گاه شماری پیشگام بودند؟
 مصریان -ت) بین النهرین ایرانیان -پ) چینیان هندیان -ب) ایرانیان رومیان -الف) یونانیان
 - ۲- در گاه شماری اوستایی مبدأ گاه شماری چه بود؟
 تولد زرتشت الف) پیدایش و آفرینش انسان
 - ت) آغاز پیامبری زرتشت پ) به تخت نشستن هر پادشاه
- ۳- نظامی که انسان برای اندازه گیری دقیق زمان ابداع کرد، به چه نامی معروف شده است؟
 ت) خط زمان پ) گاه شماری ب) کرونولوژی الف) ساعت

- ۴- هرودت مورخ یونانی جهت نگارش کتاب تاریخ خود برای چه به مصر و فینیقیه و جاهای دیگر مسافرت کرد؟
- الف) برای پی بردن به تأثیر جغرافیا بر اخلاق و رفتار آدمیان
- ب) برای پی بردن به تأثیر شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین ها در تحولات تاریخی
- پ) برای پی بردن به نقش و تأثیر افراد مهم در تحولات تاریخی
- ت) برای پی بردن به امکانات و استحکامات آن مناطق در پی شکست از یونان

به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید

- ۱- دو رکن مهم علم تاریخ کدامند؟
- ۲- دانش و مهارت اندازه گیری زمان با کدام علوم ارتباط نزدیکی داشت؟
- ۳- گاه شماری هجری قمری بر چه پایه ای تنظیم شده و مبدأ آن چیست؟
- ۴- کرونولوژی چیست؟
- ۵- دو مورد از مورخان که کتاب های خود را بر اساس تأثیر عوامل جغرافیایی به نگارش در آورده اند، را نام ببرید
- ۶- بابلی ها برای رفع اختلاف سال قمری با خورشیدی چه کاری انجام می دادند؟

به سوالات زیر پاسخ کامل دهید

- ۱- در مورد گاه شماری مصریان باستان توضیح دهید
- ۲- تحولات گاه شماری در میان رومیان را از آغاز تا پایان زمان پاپ گرگوار سیزدهم شرح دهید
- ۳- در دوره ی ساسانیان گاه شماری چگونه بود و برای رفع مشکل گاه شماری با سال حقیقی چگونه عمل می کردند؟
- ۴- در ایران دوران اسلامی از چه گاه شماری هایی استفاده می شد؟
- ۵- در جغرافیای تاریخی چه مواردی مطالعه می شود؟
- ۶- امروزه از نقشه های تاریخی برای ارائه اطلاعات در چه زمینه هایی استفاده می شود؟